

УДК 39:008](=161.2):001.8Скр" 19/20"

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2025.03.011>

СТІШОВА НАТАЛІЯ

кандидатка історичних наук, в. о. директора Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6577-2325>

STISHOVA NATALIA

a Ph.D. in History, an acting director of the M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6577-2325>

Бібліографічний опис:

Стішова, Н. (2025) Етнокультура українців у дослідженнях вченої-етнологині, організаторки науки, академікині НАН України Ганни Скрипник. *Народна творчість та етнологія*, 3 (407), 11–22.

Stishova, N. (2025) Ethnic Culture of Ukrainians in the Research of the Scholar-Ethnologist, Science Organizer, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Hanna Skrypnyk. *Folk Art and Ethnology*, 3 (407), 11–22.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2025. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ЕТНОКУЛЬТУРА УКРАЇНЦІВ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНОЇ-ЕТНОЛОГІНІ, ОРГАНІЗАТОРКИ НАУКИ, АКАДЕМІКИНІ НАН УКРАЇНИ ГАННИ СКРИПНИК

Анотація / Abstract

У статті представлено наукову діяльність видатної вченої-етнологині, організаторки науки, подвижниці, педагогині, громадської діячки, докторки історичних наук, професорки, академікині НАН України Ганни Аркадіївни Скрипник, талановитої та мудрої директорки академічного багатопрофільного Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (2002–2024), академікині-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України. Відображено провідну сферу діяльності вченої як керівниці установи – розвиток актуальних дослідницьких напрямів, формування наукових шкіл, представлення суспільству багатотомних фундаментальних праць (профільні історії, енциклопедії та ін.). У статті також висвітлено пріоритетну сферу наукової діяльності Інституту – збереження народознавчої спадщини та її популяризація. Акцентовано увагу на продуктивній багатогранній міжнародній науковій співпраці установи під керівництвом Г. А. Скрипник з академічними вченими Польщі, Угорщини, Північної Македонії, Литви, Румунії, Сербії, Хорватії, Болгарії, Франції, Туреччини, Канади, США, Японії, Ізраїлю та інших держав у галузі україністики, етнології та гуманітарної науки загалом. Вона була головою Українського відділення Міжнародної асоціації з дослідження та поширення слов'янських культур при ЮНЕСКО, президенткою Міжнародної асоціації українців, співголовою Міжнародної асоціації етнологів. Коротко охарактеризовано монографічні праці видатної вченої з проблем історичного минулого й сучасного стану етнокультури в її регіональному та міжетнічному вимірах, духовної культури українського народу, екології національної культури, етноідентифікаційних процесів, етнопсихології та етнонаціональних відносин, збереження й вивчення культурної спадщини, етнографічного музейництва, історії та теорії української і зарубіжної етнології. Авторитетна

вчена світового рівня Ганна Аркадіївна Скрипник – еталон сучасної науковиці в галузі української гуманітаристики, завдяки чому її ім'я широко знає не лише в Україні, але й далеко за її межами.

Ключові слова: Ганна Скрипник, наукова, організаційна та координаційна діяльність, етнокультура українців, народознавча спадщина, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

The scientific heritage of an outstanding scholar-ethnologist, science organizer, devotee, educator, public figure, Doctor of History, professor, academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Hanna Arkadiivna Skrypnyk, a talented and wise director of the academic multidisciplinary M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (2002–2024), academician-secretary of the Department of Literature, Language and Art Studies of the NAS of Ukraine, is submitted in the article. The leading area of activity of the scientist, as the head of the institution, namely the development of relevant research trends, the formation of scientific schools and the submitting the multi-volume fundamental works (specialized histories, encyclopaedias, etc.) to society is described. The priority area of the Institute's scientific activity is also considered in the article. It includes the preservation and popularization of ethnographic heritage. Emphasis is placed on the productive and multifaceted international scientific cooperation under the leadership of H. Skrypnyk together with academic scholars from Poland, Hungary, North Macedonia, Lithuania, Romania, Serbia, Croatia, Bulgaria, France, Turkey, Canada, the United States, Japan, Israel, and other countries in the field of Ukrainian Studies, ethnology and the humanities in general. She has been the head of the Ukrainian branch of the International Association for the Study and Dissemination of Slavic Cultures at UNESCO, president of the International Association of Ukrainianists, and co-chair of the International Association of Ethnologists. A brief description is given of the outstanding scholar's own monographic works on the problems of historical past and current state of ethnoculture in its regional and interethnic dimensions, the spiritual culture of the Ukrainian people, the ecology of national culture, ethnoidentification processes, ethnopsychology and ethnonational relations, the preservation and study of cultural heritage, ethnographic museology, history and theory of Ukrainian and foreign ethnology. Hanna Arkadiivna Skrypnyk as an authoritative world-class scholar, is a benchmark for contemporary Ukrainian humanitarianism, thanks to which her name is widely known in Ukraine as well as far beyond its borders.

Keywords: Hanna Skrypnyk, scientific, organizational and coordination activities, Ukrainians' ethnic culture, ethnographic heritage, M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Вступ. В умовах російсько-української війни, коли людиність держави перебуває під загрозою фізичного знищення, коли руйнується українська культура, передовсім найважливіше завдання сьогодення, що набуває особливого значення, – це збереження нації та етнокультури. Дослідження спадщини народу повсякчас було й надалі буде перебувати в полі зору науковців різних поколінь. Цій актуальній проблематиці присвятила свої наукові дослідження відома вчена світового рівня Ганна Аркадіївна Скрипник, науковий доробок якої висвітлює питання збереження етнокультури, що є маркером національної ідентичності.

Мета статті – представити титанічну професійну управлінську роботу директорки Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, організаторки науки, ученої-етнологині, педагогині та громадської діячки, академікині НАН України Ганни

Аркадіївни Скрипник; проаналізувати життєдіяльність, науковий шлях і масштабність творчих надбань та охарактеризувати окремі з них. Для досягнення поставленої мети передбачено такі **завдання**:

– висвітлити діяльність академікині НАН України Г. А. Скрипник як керівника багато-профільної установи;

– ознайомити читачів з результатами міжнародної діяльності Установи за очільництва вченої;

– охарактеризувати науковий доробок видатної науковиці.

Об'єктом дослідження є вагомий доробок видатної вченої як організаторки науки, дослідниці, громадської діячки.

Предмет дослідження – етнокультура українців у багатогранній науковій діяльності Г. А. Скрипник.

Виклад основного матеріалу. Сучасна гуманітарна наука України своїми здобутками в галузі народознавства та мистецтво-

знавства передусім завдячує подвижницькій науково-організаційній діяльності видатної вченої-етнологині, педагогині, громадської діячки, докторки історичних наук, професорки, академікині НАН України **Ганні Аркадіївни Скрипник**¹, багаторічної керівниці Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Її блискучі інтелектуальні здібності, управлінська мудрість і стратегічне мислення були безцінним рушієм у представленні вітчизняної науки в Україні й світі та сприяли суспільному й фаховому визнанню очолюваної нею престижної академічної багатопрофільної установи.

Багаторічна діяльність Ганни Аркадіївни в НАН України та ІМФЕ ім. М. Т. Рильського була спрямована на розвиток актуальних дослідницьких напрямів, формування наукових шкіл, представлення суспільству багатотомних фундаментальних праць, різнопрофільних історій, словників, енциклопедій, видань національної культурної спадщини й фахових періодичних часописів. Учена, головна редакторка та авторка окремих розділів і вступних статей до численних галузевих наукових праць, з-поміж яких: *Історія української культури*, *Історія українського мистецтва* (у 5 т.), *Історія декоративного мистецтва України* (у 5 т.), *Історія українського кіно* (у 3 т.), *Історія українського театру* (у 3 т.), *Історія української музики* (у 6 т.), *Етнічна та етнокультурна історія України* (у 3 т.), «Українці: історико-етнографічна монографія», *Українська музична енциклопедія* (у 6 т.), *Регіонально-жанрова антологія українського музичного фольклору* (у 6 т.), *Українська фольклористична енциклопедія*, «Художня культура західних і південних слов'ян (XIX – початок XX століття)», «Українська славистична фольклористика (XIX – початок XXI століття). Енциклопедичний словник», *Словник художників України* (у 3 кн.), «Олександр Довженко: між тоталітаризмом і національною ідеєю. Енциклопедичний словник», *Матеріали до Енциклопедії української*

театральної культури (у 2 кн.) та багато інших колективних досліджень Інституту.

Варто зазначити, що низка цінних наукових проєктів, ініційованих і започаткованих свого часу академікинею НАН України Г. Скрипник, нині перебувають у роботі або на завершальному етапі підготовки до видання. Серед них такі фундаментальні колективні праці, як: *Українська етнографічна енциклопедія*, «*Етнографічний образ сучасної України*» (том «*Громадський побут. Народні знання. Вірування*»), *Українська музична енциклопедія*, *Словник художників України*, *Регіонально-жанрова антологія українського музичного фольклору*, *Матеріали до Енциклопедії української театральної культури* та ін.

Значну увагу Ганна Аркадіївна приділяла організації експедиційного фольклорно-етнографічного обстеження України та створенню електронної бази даних з етнокультури українців. За її ініціативи у 2005 році започатковано науковий проєкт «Шляхами П. Чубинського», метою якого було оновлення та розширення джерельної бази української науки. Ученими-народознавцями Інституту за період 2005–2018 років проведено сотні комплексних фольклорно-етнографічних експедицій у різних населених пунктах України, що охопили всі історико-етнографічні регіони держави. Як результат – досліджено сучасний зріз традиційної культури на основі зафіксованих свідчень, створено унікальний архів з етнографії українців і національних меншин, який увійшов до багатотомного корпусу експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів «Етнографічний образ сучасної України», що є своєрідним спадкоємцем джерельного семитомного видання «Трудов етнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» (1872–1878 рр., упорядником і редактором якого був Павло Чубинський) та демонструє ступінь збереження української традиційної культури через 150 років.

У межах пріоритетної науково-дослідної теми Інституту «Народознавча спадщина дослідників XIX–XX століть», зокрема, підго-

товлено й опубліковано напрацювання видатних українських і зарубіжних учених, уперше видано унікальні рукописи наукових досліджень зі вступними статтями Г. Скрипник. Серед раритетних перевиданих робіт – праця Хв. Вовка «Студії з української етнографії та антропології», П. Чубинського «Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край» (у 7 т.), М. Костомарова «Етнографічні писання», О. Бежковича «Вибрані праці», Ф. Колесси «Історія української етнографії», К. Квітки «Українські народні мелодії», В. Кравченка «Зібрання творів та матеріали з архівної спадщини» (у 2 кн.), Ю. Павловича «Україна у типажах народних, краєвидах і архітектурі», Є. Спаської «Народознавчі та мистецтвознавчі праці», К. Грушевської «Українські народні думи» (у 2 т.), Д. Ревуцького «Українські думи та пісні історичні», О. Зілінського «Вибрані праці з фольклористики» (у 2 кн.), «Українські народні балади Східної Словаччини», Г. Танцюри «Зятківці», В. Петрова «Мислення родового суспільства (на підставі археологічних і етнографічних джерел)», М. Гайдая «Українські народні пісні» та інші. Переважна більшість видань зазначених авторів опубліковані вперше та, безперечно, мають як наукову, так і історичну цінність.

Питання охорони, захисту, збереження та популяризації національної культурної спадщини є надважливими, а особливо під час нинішньої повномасштабної російської військової експансії. Відповідна тематика представлена в доповіді Ганни Скрипник на засіданні Президії НАН України 17 травня 2023 року, де вона зауважила, що вчені народознавчих і мистецтвознавчих установ НАН України розробляють актуальний, суспільно значущий напрям зі збереження, наукового вивчення й представлення національної культурно-мистецької спадщини [9], що відповідає сучасним критеріям і рекомендаціям Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини. Варто зазначити, що під керівництвом Г. Скрипник було започатковано «Програму охорони та

вивчення культурної спадщини», яка успішно реалізується дотепер.

Водночас Ганна Аркадіївна здійснювала активну діяльність на міжнародному рівні: вона була авторкою і керівницею низки міжнародних наукових проєктів, що виконувалися колективом Інституту спільно з академічними вченими Польщі, Угорщини, Північної Македонії, Литви, Румунії, Сербії, Хорватії, Болгарії, Франції, Туреччини, Канади, США, Японії, Ізраїлю та інших країн. У результаті міжнародної наукової співпраці було підготовлено та опубліковано 14 спецвипусків періодичного журналу «Народна творчість та етнологія» (2006–2012) і двотомне видання «Сучасна зарубіжна етнологія: антологія» (2010), що не має аналогів в українській гуманітаристиці і до переліку авторів якого ввійшло близько 200 зарубіжних учених. Важливою сферою міжнародної діяльності під керівництвом Г. Скрипник як президентки Міжнародної асоціації українців (МАУ) було проведення високого рівня резонансних Міжнародних конгресів українців (2005 – Донецьк, 2009, 2013 та 2018 – Київ) за загальною участі 1850 колег із 20 країн світу. Проведення відповідних наукових форумів сприяло об'єднанню світової та вітчизняної наукової спільноти з різних галузей знань, а також мало позитивний резонанс в українстичних середовищах зарубіжжя та відіграло важливу роль у поширенні знань про Україну за межами держави. У рамках міжнародного співробітництва під керівництвом Ганни Скрипник було також організовано 35-у Міжнародну баладну конференцію (ІМФЕ, 2005) та 13-у Міжнародну наукову конференцію з народної культури IOV (Київ, 2013).

Натхненна й ефективна науково-організаційна, науково-дослідницька, координаційна діяльність Г. А. Скрипник забезпечила тяглість і неперервність функціонування української академічної науки.

Безперечно, Ганна Аркадіївна Скрипник – авторитетна вчена світового рівня, яка ввій-

шла до кола наукової еліти України, її ім'я відоме як в Україні, так і далеко за її межами. До сфери фахових досліджень академікині НАН України Г. Скрипник належать проблеми вивчення історичного минулого й сучасного стану етнокультури в її регіональному та міжетнічному вимірах, духовної культури українського народу, екології національної культури, етноідентифікаційних процесів, етнопсихології та етнонаціональних відносин, збереження й вивчення культурної спадщини, етнографічного музейництва, історії та теорії української і зарубіжної етнології, українсько-зарубіжних наукових зв'язків. Напрями наукових інтересів ученої відображено в понад 340 публікаціях, зокрема, індивідуальних і колективних монографіях, статтях у фахових виданнях, збірниках наукових праць, міжнародних конгресів, симпозіумів тощо. Роботи Ганни Аркадіївни стали важливим теоретико-методологічним підґрунтям не лише в галузі етнології, але й для суміжних наук, зокрема, для мистецтвознавчих, музеєзнавчих та культурологічних студій. Вагомі напрацювання дослідниці ввійшли до її відомих монографічних видань: *«Етнографічні музеї України: становлення та розвиток»* (1989), *«Українське етнографічне музейництво. 20-ті – 90-ті роки ХХ століття: курс лекцій»* (1998), *«З історії української етнографії»* (2002), *«Українське етнографічне музейництво ХХ ст.: нариси»* (2002), *«Національна ментальність та традиційні світоглядні уявлення»* (2008), *«Українська етнологія в особах»* (2015), *«Нариси з історії української етнографії ХХ – початку ХХІ століття»* (2017) та ін.

Результатом плідної дослідницької діяльності Г. А. Скрипник у царині українського музейництва стала поява її узагальнювальної праці *«Етнографічні музеї України»*, що вийшла друком 1989 року. У монографії розглянуто історію формування етнографічних колекцій України ХІХ ст. – початку ХХ ст., а також розкрито основні етапи становлення етнографічних музеїв (1917–1960-ті роки), представлено особливості й тенденції розвитку етнографічної музейної справи в

Україні, висвітлено внесок науковців музеїв у розвиток етнографічної науки та поширення етнокультури українців [6].

Новим здобутком Ганни Скрипник в опануванні зазначеної тематики та представленні її на більш розлогій теоретичній і фактографічній базі стало монографічне дослідження *«Українське етнографічне музейництво. 20-ті – 90-ті роки ХХ століття»*. У праці висвітлено історію музейного будівництва в Україні зазначеного періоду. У книзі розкриваються особливості функціонування та розвитку музейної справи за складних суспільно-політичних умов радянської тоталітарної дійсності, простежується процес формування правової пам'яткоохоронної системи в Україні, висвітлюється роль музейних осередків України у розвої етнологічної науки. Видання розкриває також творчий доробок представників музейної сфери та висвітлює актуальні проблеми етнографічного музейництва на той час [11].

У цьому контексті варто підкреслити, що етнографічні музеї посідали чільне місце в системі державних пам'яткоохоронних установ, які виконували важливі суспільно-культурні та науково-освітні функції, зокрема, поширення об'єктивних знань про етногенез, етнічну історію та етнокультуру народу. У 2002 році за авторства Ганни Аркадіївни вийшла чергова праця, присвячена зазначеній тематиці, – *«Українське етнографічне музейництво ХХ ст.: нариси»* [12]. У роботі висвітлено особливості музейного будівництва в Україні у ХХ ст., простежено процес формування музейної мережі та правової бази в пам'яткоохоронній сфері. Книга містить інформацію про основні здобутки української етнологічної науки, розкриває негативні тенденції та деструктивні процеси в розвитку музейної справи за умов тоталітарного режиму радянської доби.

Сферою дослідження вченої були й окремі маловивчені етапи історії народознавчих інституцій 20-х років ХХ ст. та маловідомі сторінки біографії українських етнографів, а відтак і оновлений підхід до оцінки етно-

графічної спадщини. Наукові пошуки авторки відображено у праці «**3 історії української етнографії**» (2002) [7], у якій висвітлено окреслену проблематику. У роботі, окрім малодосліджених періодів української етнографії, подано історіографічні огляди життєдіяльності провідних учених-етнологів і наукових установ, представлено еволюцію науково-методичних засад української етнології різних періодів, а також негативні процеси у розвитку української етнографії за радянської доби й трагічні сторінки життєпису дослідників 1930-х років.

Особливості розвитку національного мистецтва, науки й освіти України в ХІХ ст. розкрито у фундаментальному багатотомному виданні «**Історія українського мистецтва**» (2008), яке у 2014 році відзначено Державною премією України. У зазначеній праці Г. А. Скрипник входить до складу редакційної колегії та є авторкою розділу «**Національна ментальність та традиційні світоглядні уявлення**» [10]. Учена представила народнокультурну традицію, соціонормативну й звичаєво-обрядову практику, зокрема, громадський побут, ініціації, сімейний побут, весільну, календарну й поховально-поминальну обрядовість тощо.

Для вивчення етнокультури українців цінним є довідково-енциклопедичне видання Г. А. Скрипник «**Українська етнологія в особах**», опубліковане 2015 року [13]. У зазначеній праці зосереджено біографічні відомості та наукові здобутки відомих учених-народознавців минулих століть і сучасності. Зокрема, книга містить огляд творчої спадщини **Тараса Шевченка**, який відтворив широкий спектр етнокультурних явищ, що дозволяє розглянути її як джерело для етнографічного вивчення народу (побутова та звичаєво-обрядова культура, народний календар тощо).

Серед видатних постатей, чия творчість представлена в зазначеній праці, – український етнограф, статист, поет, перекладач **Павло Чубинський**. Його заслугою є створення всеосяжної бази пам'яток фолькло-

ру та описів етнографічних явищ, що документально увиразнювала Україну в межах етнографічних земель; формування багатомної, узагальнювального характеру праці про мовну самобутність, соціонормативну звичаєво-обрядову, духовну й матеріальну культуру українства в її регіональному розмаїтті та загальнонаціональній єдності. Широкоформатна фіксація свідчень відображена у фундаментальному виданні «Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русской край» (у 7 т.), що є актуальним і донині. Однак ця праця через малий наклад була малодоступною, про що у 1912 році В. Камінський зазначав: «<...> будь-який етнограф і діалектолог, не дивлячись на те, що ця праця не нова, не може працювати продуктивно, не ознайомившись із капітальними, об'ємними за матеріалом та цікавими за змістом працями Чубинського<...> На жаль, ці праці становлять рідкість і на це необхідно було б звернути серйозну увагу» [4, с. 11–12]. За ініціативи Ганни Аркадіївни Скрипник у 2008 році на вшанування 170-річчя від дня народження Павла Чубинського було розпочато перевидання семитомної праці, що тривало до 2011 року.

Чільне місце серед когорти видатних учених у зазначеній праці Ганни Скрипник посідає відомий статист, етнограф, громадський діяч **Олександр Русов**. У вітчизняній науці він відомий як основоположник статистики, який розробив і втілював у життя нові методи статистичних досліджень, що мали етносоціологічний характер. У своїй праці «Украинский народ в его прошлом и настоящем» учений, за визначеними ним принципами територіально-державного розмежування, до українських етнічних земель відносив ті території, де українці становили абсолютну більшість [5, с. 394]. Г. А. Скрипник слушно зазначала, що «український народ не розчинився в національній стихії сусідніх народів і племен, а зумів піднятися з історичного забуття і, порвавши пута неволі, стати на шлях державного самоствердження» [13, с. 84].

Почесне місце у книзі «Українська етнологія в особах» належить одному з найвидатніших дослідників української народної пісенності, композиторові, етнографові, фольклористові **Філарету Колессі**, який своєю діяльністю наприкінці ХІХ ст. відкрив новий етап у розвитку української фольклористики. Серед перших його праць – музичні твори, приурочені календарній обрядовості. Надалі він спрямував свою увагу переважно на дослідження народної пісенності, а також фольклорно-етнографічним реаліям, чому присвячена, зокрема, його праця «Людові вірування на Підгір'ю». Наукову діяльність Ф. Колесса поєднував з пошуково-експедиційною, що сприяло вивченню українського епосу, результатом чого стало видання «Українські народні думи» (у 2 т). Усній народній творчості присвячена праця «Про вагу наукових дослідів над усною словесністю», у якій автор дав високу оцінку фольклорній творчості народу як важливому етнокультурному та історичному першоджерелу. Видатна заслуга Ф. Колесси перед українським народознавством полягає в його успішній спробі створити узагальнювальний курс історії української етнографії – від її зачаткування до першого десятиліття ХХ ст. Названа праця зберігалася в архіві ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України й опублікована вперше. У своїй книзі Г. А. Скрипник також проаналізувала роботу вченого «Історія української етнографії», яка й сьогодні не втратила своєї актуальності і є цінним джерелом під час підготовки фундаментальних енциклопедій та історій розвитку народознавчих дисциплін. Ця робота Ф. Колесси тривалий час не була опублікована, і за ініціативи Г. А. Скрипник у 2005 році її було видано вперше в ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

У шерезі науковців-подвижників, котрі свідомо стали на захист української національної самобутності силою наукового аргументу (дослідження й інтерпретація етнографічної та історичної минувшини краю, що репрезентували образ української нації), чільне місце посідає видатний етнограф,

фольклорист, діалектолог **Василь Кравченко** (1862–1945). Учений – один з перших в Україні теоретиків етнографічної музейної справи – вирізнявся активною науковою та громадською діяльністю: він був членом Наукового товариства імені Шевченка, Етнографічної комісії Всеукраїнської академії наук, Комісії звичаєвого права, науковим співробітником Комісії історичної пісенності ВУАН. Рукописна спадщина дослідника, також з ініціативи Г. А. Скрипник, видається ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України в межах серії «Етнографічна спадщина українців». Уже надруковано 3 томи у 4 книгах зібрання творів В. Кравченка із 5 запланованих томів.

У книзі академікині Ганни Скрипник «Українська етнологія в особах» представлено також художньо-етнографічну творчість визначного українського художника-етнографа **Юрія Павловича**, котрий понад 50 років свого життя присвятив вивченню й художній фіксації явищ народної культури. У 2010 році в ІМФЕ ім. М.Т. Рильського було опубліковано альбом Ю. Павловича «Україна в типажах народних, краєвидах та архітектурі», у якому використано численні матеріали Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту (АНФРФ). Матеріали дослідника є актуальними донині, їх активно використовує молода генерація науковців у своїх дисертаційних працях. До прикладу, у грудні 2024 року було успішно захищено наукову дисертацію «Українське народне дитяче вбрання ХХ – початку ХХІ століття. Особливості та трансформація», до якої здобувач І. О. Турейський залучив значний за обсягом фотоматеріал з архівного фонду Ю. Павловича.

Праця Ганни Аркадіївни «Українська етнологія в особах» містить етнографічну спадщину знаного українського дослідника-мистецтвознавця **Михайла Гайдая**, композитора, хорового диригента, педагога та музейного співробітника. У книзі представлено доробок вченого в царині етнографії, який має беззаперечну народознавчо-пізнавальну значущість. Його матеріали, що збе-

рігаються в АНФРФ, використовують співробітники при укладанні спеціальних тематичних збірників. У 2010 році в Інституті опубліковано перше найповніше видання фольклорних записів ученого «Українські народні пісні в записах Михайла Гайдая». Цінним дослідженням автора є етнографічний нарис про балкарців «Подорож до Балкарії», у якому він акцентує увагу і на питаннях етногенезу народу.

До книги «Українська етнологія в особах» також увійшов огляд наукового спадку **Опанаса Бежковича**. Ганна Скрипник підкреслила, що в наукових студіях дослідника увагу зосереджено на проблемах етнічної історії, етнічності, етнічного картографування, етнодемографії й етнокультури українців та інших народів. Основний масив своїх неопублікованих рукописів етнографічних праць учений у 1970-х роках передав до АНФРФ Інституту, частину з яких надруковано у фаховому періодичному виданні «Народна творчість та етнологія» [8], де можна ознайомитися з ними в повному їх форматі. З 2015 року, з ініціативи директорки ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, розпочато тритомне видання, присвячене вибраним працям дослідження О. Бежковича, у якому представлено розвідки з питань етнічного складу Кубані, а також з української народної агротехніки за матеріалами широкого географічного діапазону [1].

Ганна Аркадіївна в зазначеній роботі презентувала науковий доробок видатного українця, славіста, фольклориста, літературознавця з Чехії, професора Карлового університету в Празі, доктора **Ореста Зілінського** – ученого широкого професійного засягу, який залишив багату наукову спадщину в українському та слов'янському літературознавстві, мовознавстві й народознавстві. Значна частина наукового доробку дослідника в галузі фольклористики присвячена славістиці та україністиці. У 2013 році в ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України було опубліковано двотомний збірник О. Зілінського «Вибрані праці з фольклористики» [2], який містить багатогранні й

грунтовні роботи вченого з історії фольклористики, дослідження обрядовості, епічної творчості та працю «Українські народні балади Східної Словаччини» [3], що приурочена до 90-річчя від дня народження вченого і є найвищою значістю в його науковому доробку.

Праця «Українська етнологія в особах» містить і етнонаціональні аспекти наукового доробку знакового діяча українського та суспільно-політичного руху ХХ ст. **Івана Дзюби**, з іменем якого пов'язана ціла епоха українського національного відродження другої половини минулого століття. У роботі акцентовано увагу саме на дослідженні вченим національних і міжетнічних проблем, що відображено, зокрема, у праці «Інтернаціоналізм чи русифікація», яка формувала національний світогляд не одного покоління українців. Основні положення зазначеної роботи знайшли свій подальший розвиток і осмислення в новій книзі автора «Між культурою і політикою» та в інших розвідках, де порушено чимало суспільно-вагомих етнополітичних реалій і наукових питань.

На особливу увагу в представленій праці Г. А. Скрипник заслуговує той факт, що з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України тісно пов'язана наукова діяльність визначного дослідника етнічних та етнодемографічних процесів в Україні, археографа, педагога, доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України **Всеволода Наулка**. Він належить до славетної когорти вчених, добре знаних не лише в українській, але і європейській етнології. Спектр його наукових зацікавлень надзвичайно широкий, проте пріоритетним напрямом упродовж життя були етнічна демографія та етнічні процеси. У 1965 році результати дослідження вченого були представлені у праці «Етнічний склад населення Української РСР», у якій охарактеризовано етнічну структуру населення України в межах возз'єднаних земель, розкрито динаміку кількісних параметрів і особливості територіального розміщення українців та етнічних груп.

Про ці особливості йдеться також у його монографії «Географічне розміщення народів УРСР» (1966). Вислід наукових пошуків представлено в монографії вченого «Хто і відколи живе в Україні?» (1998), у якій висвітлено склад та окреслено процеси розселення людності України, розкрито динаміку розвитку української етнонаціональної спільноти в часі й просторі. Окреслені проблеми знайшли подальший розвиток у колективній монографії «Етнонаціональні процеси в Україні: історія та сучасність» (2001). Унікальні дані, глибоку аналітику й справді глобальні наукові авторські спостереження містять розвідки дослідника про складні міжетнічні процеси, культурні взаємовпливи, статуси й ролі етнічних груп і національних меншин у багатоетнічному за складом населенні України тощо. Проаналізовані професоркою Г. Скрипник етнополітологічні праці В. Наулка є ґрунтовними та актуальними за умов сьогодення.

Серед українців зарубіжжя, представлених у праці «Етнологія в особах», почесне місце посідає видатний музеолог, дослідник етнокультури українців Східної Словаччини, відомий учений-етнолог, громадський діяч, доктор історичних наук, професор, іноземний член НАН України, а також багаторічний керівник одного з найвідоміших українських музеїв за кордоном – Музею української культури у Свиднику – **Мирослав Сополіга**. Ганна Аркадіївна презентувала багатогранну діяльність ученого, спрямовану на збереження народної культури українців Словаччини, яка охоплює певні напрями (науково-організаційний, науково-дослідницький, експертний, координаційний, експедиційної роботи та пам'яткоохоронний). Утім, основним з-поміж них – науково-дослідницький – є підґрунтям для всіх сфер самореалізації вченого. Він є автором 60 індивідуальних і колективних монографій та понад 500 наукових і науково-популярних статей. Пріоритетом у науковій діяльності стала народна архітектура та матеріальна культура українців-русинів Східної Словаччини. Однією з перших вагомих монографічних праць ученого, підготовленої на

основі польових фіксацій, стала «Народна архітектура українців Східної Словаччини» (1976). Наступний здобуток ученого – праця «Народне житло українців Східної Словаччини» (1983), у якій розкрито природно-кліматичні, соціально-економічні, історичні фактори життєбудівної традиції краю та висвітлено етнокультурні взаємозв'язки в народному будівництві. Предметом вивчення дослідника була також сакральна архітектура, відображена в ґрунтовній узагальнювальній роботі «Перлини народної архітектури» (1996), яка презентує рідкісні зразки 27 дерев'яних храмів з території Північно-Східної Словаччини. Провідною в численних працях М. Сополіги була ідея єдності українців-русинів Пряшівщини з усім українством.

Чільне місце у праці Ганни Аркадіївни, серед авторитетних науковців сучасності, належить видатній фахівчині в галузі етнології, дослідниці традиційної культури українців, національних меншин України, етнонаціональних процесів та історіографії народознавчої науки, докторці історичних наук, професорці, членкині-кореспондентці НАН України **Валентині Борисенко**, професійна діяльність якої тісно пов'язана з ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (зростання від аспіранта до завідувачки відділу «Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів»). Науковий доробок ученої містить близько 300 публікацій, у тому числі 26 індивідуальних і колективних монографій, навчальні посібники, статті у фахових журналах тощо. Окремі праці перекладено іноземними мовами – англійською, французькою, польською та хорватською. В. Борисенко – дослідниця широкого тематичного діапазону наукових проблем, однак весільна обрядовість українців та інших етнічних груп, що живуть в Україні, стала центральною в наукових інтересах авторки, зокрема, це такі праці, як «Нова весільна обрядовість у сучасному селі» (1979); «Весільні звичаї та обряди на Україні» (1988); «Традиційне весілля українців (унікальні записи кінця XIX – 20-х–40-х років XX століття)» (2012), «Традиції і життєдіяльність етно-

су: на матеріалах святково-обрядової культури українців» (2000), «Українське весілля. Традиції і сучасність» (2010) та ін. Значну увагу вона приділила вивченню та опублікуванню народознавчої спадщини вітчизняних дослідників (П. Литвинової-Бартош, Ю. Павловича, О. Алешо, Н. Заглади та ін.), що заповнило прогалини в життєписах і наукових студіях учених, а їхній доробок було включено до фонду україністики.

Ганна Скрипник у своїй праці представила авторитетного вченого та державного службовця сучасності, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента НАН України **Володимира Євтуха**, який нині має дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу. Напрями його наукових досліджень – історія та теорія соціології, етносоціологія, теорія етносу, соціологія міжетнічних стосунків. Він – ініціатор формування й розвитку вітчизняної етносоціології та автор двох концепцій етнополітичних і етносоціальних досліджень в Україні. Свої наукові напрацювання вчений представив у понад 450 роботах, зокрема, 10 індивідуальних і 20 колективних монографіях, науково-практичних посібниках і підручниках, з яких 61 працю надруковано іноземними мовами. Серед значної кількості робіт назвемо окремі з них: «Проблеми етнонаціонального розвитку: український та світовий контексти» (2001), «Українська діаспора. Соціологічні та історичні студії» (2003), «Закордонне українство: Навчальний посібник» (2005), «Матеріали до енциклопедії Української Діаспори» (2013, т. 7). Одне з останніх видань – частина науково-суспільного проекту «Енциклопедія Української Діаспори», де відповідальними за випуск були Ганна Скрипник та Володимир Євтух. Відтак завдяки зусиллям В. Євтуха здобутки української етносоціологічної школи відомі й за межами нашої країни (в Австрії, Німеччині, США, Франції, Молдові, Польщі, Словаччині та ін.).

Ганна Аркадіївна Скрипник мала досвід викладацької діяльності, була автором

навчальних програм і спецкурсів. Свої знання вчена передавала молодій генерації науковців. Під її керівництвом успішно захищено понад 20 кандидатських і докторських дисертацій.

Висновки. Представлений нами короткий огляд фахових і ґрунтовних праць академікині НАН України Ганни Скрипник переконливо свідчить про її науковий універсалізм: стабільним предметом її багаторічних досліджень були такі актуальні наукові напрями, як ініціювання та розвиток нових дослідницьких тем, формування перспективних наукових шкіл, видання багатотомних фундаментальних праць, різнопрофільних історій, енциклопедій і словників, фахових періодичних часописів та ін., що є істотним внеском у розвиток сучасної гуманітаристики. Своїми конкретними досягненнями Г. А. Скрипник викарбувала помітний слід на вітчизняній та зарубіжній науково-етнологічній ниві, зокрема, щодо проблем історичного минулого й сучасного стану етнокультури в її регіональному та міжетнічному вимірах, духовної культури українського народу, екології національної культури, етноідентифікаційних процесів, етнопсихології і етнонаціональних відносин, збереження й вивчення культурної спадщини, етнографічного музейництва, історії та теорії української і зарубіжної етнології.

На особливо високу оцінку заслуговує її роль як видатної організаторки науки в період перших десятиліть незалежності Української держави, про що засвідчили займані нею відповідальні посади в системі Національної академії наук України, зокрема, академікині-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України, а також голови Науково-координаційної ради з проблем розвитку народної культури тощо.

Резонансним є внесок Ганни Скрипник у розвиток багатогранного міжнародного співробітництва в галузі україністики, етнології та гуманітарної науки загалом. Вона була головою Українського відділення Міжнародної асоціації з дослідження

та поширення слов'янських культур при ЮНЕСКО, президенткою Міжнародної асоціації українців, головою Конгресу української інтелігенції, співголовою Міжнародної асоціації етнологів, що діє на базі ІМФЕ.

Усе це дає підстави вважати видатну постать Ганни Аркадіївни Скрипник еталоном сучасної української гуманітарної науки, завдяки чому її ім'я – авторитетної вченої світового рівня – широко і заслужено відоме не лише в Україні, але й далеко за її межами.

Примітка

¹ Народилася Ганна Аркадіївна Скрипник 9 вересня 1949 року в с. Плисків на Вінниччині. Після закінчення Плисківської середньої школи здобувала освіту в Немирівському педагогічному технікумі та Київському педагогічному інституті (тепер Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова), де завершила навчання в 1974 році. Упродовж трьох років викладала в загальноосвітній школі. З 1977 року навчалась в аспірантурі Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, де в подальшому працювала на посадах молодшої наукової співробітниці, старшої наукової співробітниці, завідувачки відділу «Український етнологічний центр», заступниці директора, в. о. директорки і директорки Інституту (2002–2024). Упродовж своєї трудової діяльності вона була головою спеціалізованої вченої ради Інституту із захисту докторських і кандидатських дисертацій зі спеціальностей «етнологія», «фольклористика» та «мистецтвознавство» (2006–2021); мала багаторічний досвід викладацької роботи в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка (2002–2009). Значну увагу вчена приділяла підготовці наукових кадрів, була авторкою навчальних програм та спецкурсів для історичних факультетів закладів вищої освіти («Основи загальної етнології», «Сучасні етнодемографічні процеси в Україні», «Етнопсихологічні особливості українського народу», «Сучасні етнонаціональні процеси та проблеми етнічної самоідентифікації», «Розвиток української етнології в ХХ столітті» тощо).

Під керівництвом Ганни Аркадіївни виконувались наукові проекти й державні програми («Державна програма охорони та дослідження пам'яток народної культури», «Етнічні аспекти національно-культурного відродження», «Екологія національної культури», «Народознавча спадщина», «Етнічна та етнокультурна історія України» та ін.).

Ганна Скрипник була членом редколегії поважних зарубіжних видань «Etnologia Polona» («Польська етнологія») (Варшава, Польща); «Revista de Etnologie și Culturologie» («Журнал етнології і культурології») (Кишинів, Молдова) та 5-ти журналів Інституту: «Народна творчість та етнологія», «Студії мистецтвознавчі», «Слов'янський світ», «Матеріали до української етнології» та «Українське мистецтвознавство».

Важливим напрямом діяльності вченої було активне координаційне наукове життя в Україні як організаторки регіональних наукових центрів у Чернігові, Черкасах, Кропивницькому, Одесі, Кам'янці-Подільському, Слов'янську та ін.

Ганна Аркадіївна була популяризаторкою науки, за її авторства та участі проводилась радіопрограма «Наукові обрії» (2000–2010). У 2023 році вона ініціювала загальнонаціональну та міжнародну акцію «Національна академія наук – бібліотекам», у рамках якої десяткам бібліотек в Україні та за кордоном було передано і презентовано тисячі томів найяскравіших видань ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

За віддану й наполегливу працю Г. Скрипник присвоєно вчене звання членкині-кореспондентки НАН України (2003) та академікині НАН України (2006).

Одночасно з широкоформатною та багатоаспектною пошуково-дослідницькою та організаційною роботою вчена була у складі Бюро Відділення літератури, мови та мистецтвознавства (1999–2004) та Бюро Секції суспільних і гуманітарних наук (2004–2024), обіймала посади заступниці академіка-секретаря ВЛММ НАН України (2004–2020) та академікині-секретаря ВЛММ НАН України (2020–2024). Ганна Аркадіївна очолювала та була членкинею наукових і громадських організацій: головою Науково-координаційної ради з проблем розвитку народної культури (2001–2024), співголовою Міжнародної асоціації етнологів, що діє на базі ІМФЕ (2001–2024), головою Українського відділення Міжнародної асоціації з дослідження та поширення слов'янських культур при ЮНЕСКО (2006–2024), членкинею Українського комітету славистів (2006–2024), президенткою Національної асоціації українців, одночасно віцепрезиденткою (2002–2008), президенткою Міжнародної асоціації українців (2008–2013), членкинею Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки (2015–2019), Комісії МОН України з питань Премії Верховної Ради України молодим вченим (2018–2021), головою Конгресу української інтелігенції, членкинею Науково-видавничої ради НАН України (2020–2024) та ін.

У 2008 році Ганну Скрипник нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня, у 2014 році вона була удостоєна звання лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, а в 2019 році вченій було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Джерела та література

1. Бежкович Опанас. Вибрані праці : у 3 кн. Кн. 1 / [за заг. ред. Г. Скрипник]. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2015. 336 с.
2. Зілинський О. Вибрані праці з фольклористики. У 2 кн. / [голов. ред. Г. Скрипник ; упоряд. М. Мушинка] ; НАНУ, МАУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2013. Кн. 1. 386 с. : іл.; 2023. Кн. 2. 580 с. : іл.
3. Зілинський О. Українські народні балади Східної Словаччини / [голов. ред. Г. Скрипник] ; НАН України, МАУ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2013. 728 с., 8 іл.
4. Каминский В. Этнографическое изучение Вольни. Варшава, 1912.
5. Русов А. Украинский народ в его прошлом и настоящем / под ред. Ф. К. Волкова, М. С. Грушевского и др. Санкт-Петербург, 1916. С. 394.
6. Скрипник Г. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. Київ : Наукова думка, 1989. 304 с. : іл.
7. Скрипник Г. З історії української етнографії. Київ, 2002. 288 с.
8. Скрипник Г. Народознавчі дослідження Опанаса Бежковича – вченого з Кубані. *Народна творчість та етнологія*. 2015. №2. С. 53–74.
9. Скрипник Г. Національна культурно-мистецька спадщина: проблеми збереження та академічної наукової презентації. *Вісник НАНУ*. 2023. № 7. С. 61–66.
10. Скрипник Г. Національна ментальність та традиційні світоглядні уявлення. *Історія української культури*. Київ, 2008. Т. 4. Кн. 1. С. 241–468.
11. Скрипник Г. Українське етнографічне музейництво. 20-ті – 90-ті роки ХХ ст. Київ, 1998. 164 с.
12. Скрипник Г. Українське етнографічне музейництво ХХ ст.: нариси. Кив, 2002. 324 с. + іл.
13. Скрипник Г. Українська етнологія в особах. Київ, 2015. 326 с.

References

1. SKRYPNYK, Hanna, ed.-in-chief. *Bezhkovych, Opanas. Selected Works: In Three Books*. Book 1. Kyiv: M. Rylskiy IASFE, NAS of Ukraine, 2015, 336 pp. [in Ukrainian].
2. SKRYPNYK, Hanna, ed.-in-chief. Mykola MUSHYNKA, compiler. *Zilynskiy, Orest. Selected Works in Folkloristics. In Two Books*. NASU, UIA, Kyiv: M. Rylskiy IASFE. Kyiv, 2013, book 1, 386 pp.: ills; 2023, book 2, 580 pp.: ills [in Ukrainian].
3. SKRYPNYK, Hanna, ed.-in-chief. Zilynskiy, Orest. *Ukrainian Folk Ballads of the Eastern Slovakia*. NASU, UIA, M. Rylskiy IASFE. Kyiv, 2013, 728 pp., 8 ills [in Ukrainian].
4. KAMINSKY, Viktor. *Ethnographic Study of Volyn*. Warsaw, 1912 [in Polish].
5. VOLKOV, Fedor, Mikhail GRUSHEVSKY, eds. Rusov, Aleksandr. *The Ukrainian People in Their Past and Present*. Saint Petersburg, 1916, pp. 394 [in Russian].
6. SKRYPNYK, Hanna. *Ethnographic Museums of Ukraine. Formation and Development*. Kyiv: Scientific Thought, 1989, 304 pp.: ills [in Ukrainian].
7. SKRYPNYK, Hanna. *From the History of Ukrainian Ethnography*. Kyiv, 2002, 288 pp. [in Ukrainian].
8. SKRYPNYK, Hanna. Ethnological Research of Opanas Bezhkovych – A Scientist from Kuban. *Folk Art and Ethnology*, 2015, no. 2, pp. 53–74 [in Ukrainian].
9. SKRYPNYK, Hanna. National Cultural and Artistic Heritage: Problems of Preservation and Academic Scientific Presentation. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2023, no. 7, pp. 61–66 [in Ukrainian].
10. SKRYPNYK, Hanna. National Mentality and Traditional Worldviews. *History of Ukrainian Culture*. Kyiv, 2008, vol. 4, book 1, pp. 241–468 [in Ukrainian].
11. SKRYPNYK, Hanna. *Ukrainian Ethnographic Museology. The 1920s – 1990s*. Kyiv, 1998, 164 pp. [in Ukrainian].
12. SKRYPNYK, Hanna. *Ukrainian Ethnographic Museology of the 20th Century: Essays*. Kyiv, 2002, 324 pp. + ills [in Ukrainian].
13. SKRYPNYK, Hanna. *Ukrainian Ethnology in Persons*. Kyiv, 2015, 326 pp. [in Ukrainian].

Отримано / Received 26.08.2025

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 04.09.2025